

Mladi na prekretnici:

Pomak udesno i evropska dilema

Impressum

Izdavač

Friedrich-Ebert-Stiftung (FES)
Kancelarija Beograd
Dositejeva 51/1
11000 Beograd, Srbija

Odgovorno lice

Peter Hurrelbrink, direktor
Friedrich-Ebert-Stiftung Beograd
Tel.: +381 11 3283 285
serbia.fes.de

Kontakt

office-serbia@fes.de

Stavovi izneti u ovoj publikaciji ne odražavaju nužno stavove Fondacije Fridrih Ebert.
Komerijalna upotreba materijala koje objavljuje FES nije dozvoljena bez prethodne pisane saglasnosti FES-a. Publikacije FES-a ne smeju se koristiti u svrhe predizbornih kampanja.

Decembar 2025

Za više informacija:

➤ <https://serbia.fes.de/>

Mladi na prekretnici: Pomak udesno i evropska dilema

Sadržaj

REZIME.....	3
UVOD	3
KONTEKST: KAKO MLADI DOBIJAJU INFORMACIJE, I KOJI SU GLAVNI IZVORI I KOME VERUJU.....	4
DOMINANTNI NARATIVI KOJI OBLIKUJU POLITIČKE STAVOVE	4
VREDNOSTI I NORME, SMER ORIJENTACIJE	4
PERCEPCIJA EVROPSKE UNIJE, PROCESA INTEGRACIJA, I NJENIH RIVALA.....	4
FOKUS GRUPE: MLADI I DRUŠTVENO-POLITIČKI PROBLEMI U SRBIJI	5
POLITIČKA ORIJENTACIJA MLADIH I KOME VERUJU	5
BUDUĆNOST SRBIJE I POSLEDICE NJIHOVIH STAVOVA	5
ODNOS PREMA EVROPSKOJ UNIJI I EVROPSKIM INTEGRACIJAMA.....	6
VREDNOSTI MLADIH I EVROPSKE VREDNOSTI.....	6
RAST EVROSKEPTICIZMA I DESNIČARSKIH STAVOVA	6
IMPLIKACIJE I PREDLOZI ZA KREATORE POLITIKA.....	7
Preporuke za donosiocce odluka u EU.....	7
Preporuke za donosiocce odluka u Srbiji.....	8
Preporuke za Civilno društvo i organizacije mladih	8
Zaključak	8
O autorima	10

REZIME

Istraživanje je sprovedeno u saradnji Evropskog pokreta u Srbiji (EpuS) i Fondacije Friedrich Ebert (FES) sa ciljem da se prikaže kako mladi u Srbiji oblikuju političke stavove, kako razumeju demokratiju, vladavinu prava i Evropsku uniju i koliko su izloženi desničarskim i evroskeptičnim narativima. Rad kombinuje desk analizu relevantnih studija sa fokus grupama u 5 gradova, što je omogućilo da se prepoznaju ključne tačke političkog ponašanja mladih potvrđene u diskusijama. Nalazi pokazuju trajni pad poverenja u institucije, političke aktere i stranke i premeštanje izvora informisanja na društvene mreže, uz raskorak između prepoznavanja dezinformacija i svakodnevnih navika. Učesnici ističu korupciju, pravnu nesigurnost, nejednake mogućnosti za napredovanje i slabu institucionalnu odgovornost kao glavne razloge političkog zamora. Protesti i studentske blokade kod dela mladih nastavljaju da bude interesovanje za politiku, ali se opisuju kao procesi bez jasne strategije i održive organizacije. Odnos prema EU kombinuje pragmatično uvažavanje koristi sa sumnjom u konkretan učinak EU aktera u Srbiji, uz uverenje da se ključne promene mogu postići samo unutrašnjom reformom društva. Mladi vrednosno naglašavaju red, pravdu, obrazovanje, kulturnu obnovu i institucionalnu disciplinu, ali teško te vrednosti prevode u političko učešće. Za donosiocce politika u Srbiji i EU ovi nalazi imaju direktne implikacije: mladi očekuju jasniju komunikaciju o ulozi EU, dosledniji odnos prema demokratskim standardima, ulaganje u medijsku pismenost, više rada sa studentskim i lokalnim inicijativama i veći institucionalni integritet u domaćem okviru.

UVOD

Projekat je razvijen sa ciljem da se utvrdi kako mladi u Srbiji formiraju političke stavove i na koji način tumače društvene procese, demokratiju, institucionalno okruženje i Evropsku uniju. Istraživanje je fokusirano na to šta mladi prepoznaju kao ključne probleme, kojim izvorima informacija veruju, kako doživljavaju političke aktere i kakav odnos imaju prema evropskim integracijama u trenutku pojačanih društvenih podela i rasta vidljivosti desničarskih narativa. Evropski pokret u Srbiji je zasnovao realizaciju ovog projekta na kapacitetima koji se zasnivaju na dugogodišnjem radu sa mladima, univerzitetskim zajednicama, studentskim organizacijama, lokalnim forumima i mrežom partnerskih organizacija u različitim delovima Srbije, kao i dugogodišnjim istraživačkim iskustvom. Zbog toga je bilo moguće da se, osim desk analize, uključi i direktan rad sa mladima u različitim kontekstima i da se prepoznaju njihovi obrasci mišljenja po celoj zemlji.

Metodološki, istraživanje kombinuje dve linije rada. Prva obuhvata desk analizu dostupnih nacionalnih i međunarodnih studija o položaju mladih, njihovim medijskim navikama, vrednosnim orijentacijama, političkoj participaciji i percepciji Evropske unije. Druga linija rada zasniva se na 5 fokus grupa sa ukupno 55 učesnika uzrasta od 18 do 26 godina, održanih u Beogradu, Novom Sadu, Novom Pazaru, Kragujevcu i Nišu. Diskusije su vođene kao polu strukturisani grupni razgovori, uz primenu tematskog koordiniranja i naknadnog grupisanja ponavljajućih obrazaca mišljenja. Dodatno, deo nalaza proistekao je iz individualnih razgovora sa studentima i članovima omladinskih inicijativa do kojih je EPuS došao kroz svoju mrežu. Ovakav metod omogućio je da se prepoznaju ponavljajuće tenzije u stavovima mladih i da se razlikuje šta oni smatraju ličnim uverenjem, šta dolazi iz neposrednog iskustva, a šta iz medijskog i političkog okruženja.

KONTEKST

Kako mladi dobijaju informacije, i koji su glavni izvori i kome veruju

Podaci pokazuju stabilan obrazac u kojem se informisanje mladih gotovo u potpunosti premešta na digitalne kanale, prvenstveno društvene mreže, uz pad upotrebe tradicionalnih medija i uz gubitak poverenja u institucionalne izvore. Već od 2018. primećuje se prezasićenost digitalnim sadržajima, kontinuirano praćenje društvenih mreža i izraženo nepoverenje prema političkim akterima i medijima. 2025. ovaj trend postaje dominantan: 80% mladih prvenstveno se informiše putem društvenih mreža, televizijski sadržaj se prati onlajn, a direktno praćenje TV-a pada na minimalne nivoe. Paralelno raste izloženost dezinformacijama, uz kontradikciju između deklarativnog prepoznavanja lažnih vesti i realne prakse deljenja sadržaja bez sistematske provere. Nizak nivo poverenja u političke institucije i percepcija zarobljenog medijskog sistema dodatno pojačavaju zavisnost od digitalnih krugova u kojima algoritamski modeli favorizuju konfliktnu, brzu poruku, a potiskuju sadržaje koji zahtevaju vreme i argumentaciju.¹

Dominantni narativi koji oblikuju političke stavove

Politički stavovi mladih oblikuju se na preseku 3 ose: izrazito nepoverenje u politički poredak i osećaj moralne frustracije zbog korupcije i neodgovornosti institucija, zatim identitetske teme koje uključuju Kosovo, nacionalnu pripadnost i religijsku dimenziju, i konačno lične socijalno-ekonomske motive koji prioritet daju stabilnosti, zapošljivosti i pravednosti, bez jasnog ideološkog svrstavanja. U periodu 2021–2023. narativni fokus je bio na korupciji i kriminalu, uz kontinuiranu centralnost pitanja Kosova. Tokom 2024. i 2025. struktura prioriteta se menja: demokratija, bezbednost, institucionalna odgovornost i borba protiv korupcije postaju ključne teme, naročito u kontekstu studentskih blokada i protesta, dok istovremeno ostaje netaknuta percepcija slabe reprezentacije mladih u političkom sistemu. Ove promene idu paralelno sa širenjem digitalnih okvira u kojima se sadržaji bez uredničke kontrole brzo šire, pojačavajući eho-komore i polarizaciju.²

Vrednosti i norme, smer orijentacije

Mladi najdoslednije izdvajaju slobodu, poštenje, vladavinu prava i ličnu odgovornost kao centralne orijentire, dok političku participaciju često svrstavaju nisko uprkos uverenju da bi mladi trebalo da budu vidljiviji u politici. U nalazima za 2024. i 2025. raste procena da je demokratija najbolji oblik vladavine i raste podudarnost između ličnih vrednosti mla-

dih i evropskih standarda institucionalne discipline, dok istovremeno deo populacije i dalje visoko vrednuje tradicionalizam, posebno u identitetskim pitanjima. Religioznost ostaje relevantan identitetski marker, poverenje u političke aktere ostaje nisko, a selektivni modernizam se javlja kao preovlađujući obrazac: mladi žele funkcionalne institucije, stabilna pravila i pravedan poredak, ali istovremeno zadržavaju naglašene elemente nacionalnog identiteta i porodičnih normi. Mladi domaću politiku vide kao prostor obeležen korupcijom, slabom odgovornošću i nefunkcionalnim institucijama, sa trajno niskim poverenjem u stranke i klasične političke strukture. Izbori se često doživljavaju kao neregularni, a promena vlasti kao nedovoljna za promenu sistema³

Percepcija Evropske unije, procesa integracija, i njenih rivala

Percepcija Evropske unije kod mladih menja se sporo, ali prepoznatljivo. Poslednjih godina raste udeo pozitivnih prvih utisaka i prepoznatljivost koristi članstva. Lična iskustva i iskustva poznanika sa putovanjima, radom ili studiranjem u državama članicama značajno utiču na pozitivniji stav. Istovremeno, mladi sve više prepoznaju sporost institucionalnih reformi u Srbiji kao glavnu prepreku i sve češće zaključuju da je napredak pre svega stvar unutrašnjeg uređenja. U javnom prostoru primećuje se nezadovoljstvo nedоследnim signalima EU u vezi sa demokratijom i vladavinom prava, što kod dela mladih pojačava sumnju u nameru, ali ne i u vrednosnu kompatibilnost. Mladi EU najčešće vezuju za institucionalnu uređenost, profesionalnu administraciju i predvidiv poredak, dok kulturne i identitetske teme često tumače kroz medijski filtrirane narative. Raste stav da EU doprinosi miru, stabilnosti i boljem kvalitetu života mladih u državama članicama, dok opada strah od gubitka identiteta. Vrednosni sklop mladih, koji naglašava slobodu, poštenje, solidarnost i ekologiju, u velikoj je meri kompatibilan sa evropskim standardima, a prepreke se najčešće tiču nedovoljnog razumevanja mehanizama EU i percepcije da Unija ne reaguje dovoljno konzistentno na urušavanje demokratskih normi u Srbiji. Dodatno, mnogi učesnici su iskazali jedinstvene političke slučaje, Litijumske rudarske projekte i normalizaciju dijaloga Kosova i Srbije kao ključne tačke na kojima se zasniva deo njihovog mišljenja o EU. Spoljna orijentacija mladih dugo je bila balansirana između EU, Rusije i Kine, ali poslednjih godina primećuje se pad striktno pro-ruske orijentacije i pomak ka pragmatičnijem razumevanju međunarodnih odnosa. EU se dosledno vidi kao akter sa najvećim prisustvom, dok Rusija ostaje simbolički važna u identitetskim temama, ali uz opadajuću podršku ekstremnim rešenjima.⁴

¹ Krovna organizacija mladih Srbije (KOMS). Alternativni izveštaj o položaju i potrebama mladih u Republici Srbiji 2023; 2024; 2025; Friedrich-Ebert-Stiftung (FES). Mladi u Srbiji 2018/2019; Youth Study Southeast Europe 2024; Youth Study Serbia 2024; Adam D. Participacija mladih i internet: društvene mreže kao neistraženi oblik i strategija mladih za političku participaciju i angažovanje. Diskrepancija 2024;18(26).

² KOMS 2023, 2024, 2025; CeSID. Nasilni ekstremizam i mladi: od dezinformacije do radikalizacije.; Stojanović BŽ. Representation of Youth in Local Assemblies in Serbia. Serbian Political Thought. 2025.;Međedović JM, Petrović B. Intergroup Conflict Runs in the Family. Psihologija. 2021; Surlić S, Lazarević A. Embracing change? Političke perspektive 2024.

³ KOMS 2022;2023;2024;2025; FES studies 2018-19;2024; Stanojević D, Vukelić J, Tomašević A. Political Participation of Young People in Serbia. 2023.; Delegacija EU: Indeks participacije mladih. 2025.; Ninamedia 2024

⁴ Evropski pokret u Srbiji. Srbija i EU: Predrasude i stavovi. 2024.; KOMS 2022;2023;2024;2025; FES studies 2018-19;2024; Bruegel. Understanding Serbian youth discontent. 2025.; The Hague Research Institute. Why Serbia's youth are turning away from the EU. 2025.

FOKUS GRUPE

Mladi i društveno-politički problemi u Srbiji

Podaci ukazuju na snažno i široko nezadovoljstvo društveno-političkim stanjem i duboko nepoverenje prema vlasti i institucijama. Korupcija se doživljava kao rasprostranjena i normalizovana praksa koja potkopava poverenje i stvara osećaj nemoći, pa se smatra da ulazak u Evropsku uniju ne može da reši problem bez promene sistemske kulture. Ekonomski pritisak, niske plate i nejednake mogućnosti za napredovanje prepoznaju se kao glavni razlog odlaska mladih. Odliv mozgova povezuje se sa poretkom u kojem se znanje i rad ne vrednuju, a prednost imaju politički povezani pojedinci, što produbljuje cinizam i osećaj da se trud ne isplati.

Pravna nesigurnost se ističe kao osnova većine slabosti. Institucije ne ulivaju poverenje, policija izaziva strah, a pravda se sagledava kao selektivna. Zbog toga se javlja potreba za potpunim resetovanjem sistema i temeljnim preuređenjem državnih i društvenih odnosa, a ne samo promenom pojedinačnih nosilaca funkcija. Prisutan je strah od društvene nestabilnosti i osećaj regionalne zapostavljenosti, posebno van Beograda i Novog Sada, praćen trajnom ekonomskom neizvesnošću.

Mladi smatraju da smena jednog lidera ne bi suštinski promenila stanje bez nove političke kulture i pojave kompetentnih i nekorumpiranih aktera. Jača i osećaj lične ugroženosti, kao i nepoverenje u osnovnu bezbednost. Naglašava se potreba za jasnom i brzom institucionalnom reakcijom u slučajevima nasilja i kršenja prava. Mladi traže novi početak kroz ljude bez političke prošlosti, uz svest da promena lica ne znači automatski promenu sistema.

Tekst boks 1: Mladi opisuju Srbiju kao sistem u kojem korupcija, pravna nesigurnost i nejednake mogućnosti onemogućavaju lični razvoj i političku veru u promenu.

Politička orijentacija mladih i kome veruju

Mladi su pokazali izrazitu skepsu prema svim političkim akterima, a poverenje u medije je minimalno. Informacije prikupljaju iz više izvora kako bi izbegli manipulacije, pri čemu se najviše oslanjaju na društvene mreže, zatim na portale kritičkih medija. Preovlađuje stav da potpuno nezavisni mediji praktično ne postoje. Društvene mreže su glavni kanal informisanja, ali istovremeno i prostor sumnji zbog lažnih profila, botova i koordinisanih kampanja. TikTok i Instagram koriste se za praćenje raspoloženja i osnovnog informisanja, dok se složeniji sadržaji proveravaju na portalima za koje mladi smatraju da su profesionalniji. Prisutan je strah od uticaja veštačke inteligencije u kreiranju vesti, kao i zamor od preobilja sadržaja, što dovodi do toga da se vesti često prate usputno, a naknadno proveravaju kroz razgovor sa prijateljima i praćenje opozicionih ili alternativnih izvora.

Poverenje se češće vezuje za pojedince koji izveštavaju sa lica mesta, za neposredne snimke i svedočanstva, nego za

centralne medijske kuće. U razgovorima sa vršnjacima političke teme često izazivaju napetost, pa deo mladih izbegava rasprave, naročito u okruženjima sa izraženim ideološkim razlikama. Politička apatija se prepoznaje kao veći problem od podela. Mnogi se oslanjaju na stavove roditelja ili bliskih ljudi, bez formiranja sopstvenog političkog mišljenja, što reprodukuje pasivnost. Prve informacije obično se dele u zatvorenim krugovima na društvenim mrežama, posebno na fakultetskim stranicama i studentskim nalogima. Razvila se praksa neposredne provere informacija kroz odlazak na lice mesta i konsultacije sa pouzdanim kontaktima, što dodatno pojačava skepticizam prema zvaničnim verzijama događaja.

Tekst boks 2: Informisanje mladih zasniva se na digitalnim mrežama i ličnim izvorima, dok odsutnost poverenja u institucije oblikuje njihovu političku distancu i skepticizam.

Budućnost Srbije i posledice njihovih stavova

Razmišljanja o budućnosti Srbije kod mladih osciluju između pesimizma i uslovnog optimizma. Većina smatra da su promene moguće, ali samo ako se zasnju na unutrašnjoj reformi društva i institucija. Spoljni akteri, uključujući Evropsku uniju, posmatraju se kao okvir koji može da pruži podršku kroz standarde i pravni okvir, ali ne i da umesto domaćih aktera reši dubinske probleme. Mladi prepoznaju da u Srbiji ne postoji razvijena kultura odgovornosti i da je javna administracija neefikasna, spora i često nezainteresovana za građane. Smatraju da bi javni sektor morao da ima jasno definisane rezultate rada i mehanizme kontrole, dok sada prevladava utisak odsustva odgovornosti i empatije, što stvara trajnu distancu između građana i institucija. Ovaj raskol se prenosi i na politički nivo, pa opozicione stranke ne uspevaju da izgrade poverenje, jer se doživljavaju kao akteri bez koherentne vizije i spremnosti na sistemsku promenu.

Protesti, koji su u jednom trenutku predstavljali simbol otpora i nade, sada se često doživljavaju kao forma koja se ponavlja bez jasnog cilja i strategije. Mladi navode da su protesti vremenom izgubili energiju, plan i egzekuciju, kao i da su političari koji su se naknadno priključili percipirani kao oportunisti. Posledica toga je manja spremnost za političko učešće, uključujući i izlazak na izbore, jer mnogi ne vide ponudu koja zaslužuje podršku. Blokade su ostavile i lične posledice, poput prekinute nastave i otežanog studiranja, što je dodatno oslabilo entuzijazam. Istovremeno postoji očekivanje da se za teže propuste ipak uspostavi odgovornost, uz realističan stav da su brze promene malo verovatne i da je reč o dugom procesu. Zabrinutost za poslove i ostanak u zemlji ostaje centralna tema, a socijalne veze su pretrpele napetosti, iako retko dolazi do potpunog prekida odnosa. Uprkos zamoru, deo mladih zadržava osećaj zajedništva i uverenje da su promene moguće, ali ne kroz brza rešenja, već kroz dugotrajan rad i postepenu izgradnju drugačijeg odnosa prema institucijama i javnom životu.

Tekst boks 3: Mladi veruju da budućnost Srbije zavisi od unutrašnje reforme i razvoja kulture odgovornosti, a ne od kratkotrajnih protesta ili promene lica u vrhu vlasti.

Odnos prema Evropskoj uniji i evropskim integracijama

Odnos mladih prema Evropskoj uniji kombinuje pragmatično razumevanje potencijalnih koristi, kritički stav prema načinu na koji se EU prikazuje u Srbiji i sumnju u stvarni domet spoljne podrške bez unutrašnje promene društva. Oni koji su putovali ili živeli u državama članicama naglašavaju iskustva uređenosti, dosledne primene pravila i funkcionalnih javnih sistema, što vide kao model poželjnog svakodnevnog života. Istovremeno, većina smatra da bi Srbija i u slučaju članstva zadržala svoje unutrašnje probleme ako se ne promeni odnos prema institucijama i odgovornosti. Mladi ističu da građani često ne razumeju šta Evropska unija konkretno čini u Srbiji, kao i da se projekti koje EU finansira pripisuju domaćim vlastima. Ukazuje se na ulogu medija koji umanjuju ili prikrivaju doprinos Unije i time utiču na sliku o EU.

Vidljiva je dimenzija kritičkog patriotizma: učesnici žele da Srbija zadrži mogućnost sopstvenog izbora i da preuzme evropske standarde tamo gde su korisni, a da ih uklapa u vlastiti kontekst. Pominju se primeri država koje su ostvarile ekonomski napredak kroz članstvo, a zadržale identitet i tradiciju. Evropu u tom smislu vide kao referentni okvir, a ne kao pretnju, ali primećuju da u domaćoj javnosti dominiraju površne teme, dok suštinski procesi integracija ostaju u senci ideoloških sporova. Evroskepticizam se širi pre svega kroz emotivno snažne teme, posebno nacionalne i kulturne, kao i kroz reakcije na ekološka i bezbednosna pitanja, ali istovremeno postoji pragmatična podrška evropskim standardima zbog mobilnosti, tržišta rada i kvalitetnije javne uprave.

Mladi navode da se u evropskim društvima glas mladih više uvažava, uz veća ulaganja u obrazovanje, iako o tim društvima imaju i kritičke primedbe. Simbolika EU zastava i poreklo političkih poruka u protestima doživljavaju se kao indikator spoljnog svrstavanja, pa se njihovo isticanje često izbegava kako se ne bi dodatno otvarao prostor za optužbe i podele. Prisustvo evropskih medija i posmatrača ipak se pozitivno ocenjuje, uz dominantan stav da ključne probleme Srbija mora rešavati iznutra, a ne delegirati spoljnim akterima. Geopolitička pitanja im nisu bliska, i uglavnom se fokusiraju na unutrašnje probleme Srbije a ne na spoljnu politiku, koja ih deli.

Tekst boks 4: EU se vidi kao poželjan model uređenosti, ali mladi smatraju da evropske integracije imaju smisla samo ako Srbija prvo reši unutrašnje institucionalne slabosti.

Vrednosti mladih i evropske vrednosti

U sistemu vrednosti učesnika prevladuje potreba za obnovom kulturnog, obrazovnog i moralnog tkiva društva. Mladi smatraju da su ljubaznost, obzir, poštovanje i solidarnost

potisnuti iz svakodnevice i da su prevladali nervoza, zatvorenost i nepoverenje. Postoji izražena zabrinutost zbog stanja kulture i umetnosti, retkog čitanja, praznih galerija i koncentracije kulturnih događaja u Beogradu. Mladi iz manjih sredina posebno ističu osećaj izolovanosti i uskraćenosti. Obrazovanje se izdvaja kao ključna sfera koja određuje društveni razvoj. Mladi su svesni da je funkcionalna pismenost niska i da građani često ne poznaju svoja prava, što olakšava manipulaciju. Evropske vrednosti povezuju pre svega sa znanjem, pravdom, slobodom i urednim javnim sistemima, ne i sa odricanjem od nacionalnog identiteta. Države članice EU posmatraju kao primere u kojima je moguće očuvati tradiciju uz efikasne institucije.

Učesnici smatraju da bi Srbija mogla da postane bolja verzija sebe ako bi povezala porodične i zajedničke vrednosti sa evropskom disciplinom i poštovanjem zakona. Demokratiju posmatraju kao instrument koji treba da obezbedi red, pravdu i funkcionalno tržište rada, a ne kao samosvrhu. Ne očekuju da EU upravlja Srbijom, već da društvo samo usvoji modele koji su provereno efikasni. Porodične vrednosti, gostoprimstvo, iskrenost, lojalnost i radna etika izdvajaju se kao stubovi ličnog dostojanstva. Istovremeno postoji zahtev za stabilnošću pravila, ređim promenama zakona i doslednom primenom. Većina podržava očuvanje tradicije uz prihvatanje institucionalne discipline po ugledu na Evropu, dok su stavovi prema kontroverznijim društvenim pitanjima češće konzervativni, posebno van većih urbanih sredina, što stvara napetost u odnosu na evropske vrednosti inkluzije i tolerancije. Protesti su kod dela mladih pojačali građanski etos, uključujući volonterizam, brigu za zajednicu i spremnost da se ulaže vreme i energija u javne ciljeve. Kao ideal se ističe socijalna država zasnovana na poverenju u institucije, nasuprot preživljavanju kroz individualne strategije, uz svest da i evropska društva imaju sopstvene probleme, ali i razvijenije mehanizme za njihovo rešavanje.

Tekst boks 5: Mladi povezuju evropske vrednosti sa poštovanjem mladih, pravdom i funkcionalnim institucijama, ali očekuju da se ti standardi usklade sa tradicijom i društvenim kontekstom Srbije.

Rast evroskepticizma i desničarskih stavova

Rast evroskepticizma i jačanje desničarskih narativa među mladima pojavljuju se kao posledica kombinacije neinformisanosti, razočaranja u domaću politiku i kulturnih tenzija. Učesnici primećuju da mnogi njihovi vršnjaci evropske integracije svode na teme identiteta, rodne politike i navodne moralne dekadencije, dok se pitanja standarda, pravosuđa i svakodnevnog života retko razmatraju. Kod dela mladih prisutan je nekritički pozitivan odnos prema Rusiji i autoritarnim liderima, često formiran na osnovu porodičnih narativa i selektivnog medijskog sadržaja, a ne na osnovu informisanog poređenja društvenih modela. To dovodi do sukoba u razgovorima i netrpeljivosti, posebno u okruženjima gde su ratovi devedesetih i dalje važan referentni okvir. U okviru studentskih blokada i protesta uočene su unutrašnje podele i konflikti. Odstupanje od grupnih odluka unutar plenuma dovelo je do etiketiranja i pritiska, pa su kritički stavovi

često tumačeni kao izdaja. Mladi koji su učestvovali u blokadama opisuju ih kao psihički zahtevne i organizaciono nejasne, uz snažan pritisak da se prati većinska linija bez prostora za dijalog.

Veliki broj učesnika smatra da su protesti izgubili smisao jer su postali ritualizovani i lišeni strateškog cilja, dok vrednosti koje bi trebalo da ih drže na okupu ostaju nedovoljno definisane. Umesto političkog sadržaja često dominira efekat mase i potreba za pripadanjem. Protesti se doživljavaju i kao društveni događaj, a ne kao održiv instrument političke promene. Iako među mladima postoje nacionalistički i evroskeptični stavovi, većina učesnika naglašava da bez modernizacije i funkcionalnih institucija Srbija ne može da napreduje.

Ističe se da problem ne leži samo u pojedinačnim liderima, već u sistemu koji omogućava reprodukciju istih obrazaca vlasti, pa se kao cilj navodi uspostavljanje poretka u kojem institucije pripadaju građanima, a vlast polaže račun. Nacionalni sentiment kod dela mladih bio je važan pokretač učešća u protestima i blokadama, bez kojeg mnogi ne bi izašli na ulice. Uplitanje političkih stranaka u pokret doživljava se kao zakašnjelo i polarizujuće, uz ocenu da je to dodatno povećalo podele i doprinelo gubitku poverenja u iskrenost političke podrške.

Tekst boks 6: Desničarski i evroskeptični stavovi među mladima jačaju zbog neinformisanosti i narativa identitetskih tema, ali većina i dalje vidi modernizaciju kao neizbežan pravac Srbije.

Implikacije i predlozi za kreatore politika

Mladi političke stavove formiraju u okruženju u kojem dominiraju društvene mreže, fragmentisani izvori informacija i digitalni obrasci koji naglašavaju emotivne i konfliktne sadržaje. Kako poverenje u institucije, medije i političke aktere ostaje stabilno nisko, tradicionalni kanali komunikacije nemaju kapacitet da dopru do mladih. To znači da političke poruke, uključujući one o demokratskim standardima i EU integracijama, ostaju marginalizovane u svakodnevnom digitalnom prostoru u kojem mladi provode najveći deo vremena.

Mladi pokazuju visoku svest o društvenim problemima, jasnu identifikaciju institucionalnih slabosti i vrednosnu bliskost evropskim standardima, ali taj sklop retko prelazi u participaciju. Nedostatak vidljivih kanala za učešće i odsustvo pozitivnih primera odgovornog političkog ponašanja stvaraju osećaj da se angažman ne isplati. Bez struktura koje omogućavaju prevođenje vrednosti u akciju, generacija ostaje politički neiskorišćena.

Pravnu nesigurnost, selektivnu primenu pravila i sporost institucija prepoznaju kao centralne izvore frustracije. Ovaj obrazac dovodi do uverenja da demokratija ne funkcioniše, jer ne obezbeđuje ravnopravnost i odgovornost. Kada institucije ne reaguju dosledno na nasilje, korupciju ili zloupotrebe, to podstiče povlačenje iz političkog života i slabi uverenje da izbori, protesti ili građanski pritisak mogu proizvesti rezultat. Najčešće izdvajaju red, stabilna pravila, pravdu,

efikasne institucije i ličnu odgovornost kao temeljne vrednosti. Ta orijentacija bliža je evropskom modelu nego bilo kojoj radikalnoj opciji, ali nedostatak političkih aktera koji nude uređeni institucionalni okvir ostavlja prostor za porast autoritarnih i desničarskih narativa koji obećavaju brzo uvođenje reda bez demokratije.

Intenzivna angažovanost u protestima i blokadama ne preliva se u dugoročnu participaciju jer ne postoji jasan institucionalni izlaz, povratna informacija ili vidljiv rezultat. Politička energija se troši u ciklusima koji ostavljaju osećaj iscrpljenosti i sumnju da se učešće isplati, što dugoročno vodi ka apatiji, a kratkoročno otvara prostor radikalnim tumačenjima političke stvarnosti.

Mladi u velikoj meri podržavaju evropske norme pravde, znanja, socijalne države i funkcionalnih institucija. Istovremeno, postojanje nevidljive ili nedovoljno jasne uloge EU u Srbiji, kao i percepcija nedoslednosti u reakcijama na urušavanje demokratskih standarda, dovode do sumnje u kredibilitet evropskog delovanja. Razlika između konceptualne podrške EU i stvarne podrške EU akterima ostaje značajna.

Desničarski, proruski i evroskeptični narativi dobijaju vidljivost pre svega kroz teme identiteta, regionalnih nesuglasica, tradicionalnih vrednosti i kulturnih sukoba, dok ekonomske i institucionalne koristi evropskih integracija ostaju u pozadini. Ovakav model komunikacije pomera fokus sa reformi i standarda na emotivna pitanja, što mladima otežava da sagledaju stvarni značaj međunarodnih partnerstava za njihovu budućnost.

Mladi se u medijima često prikazuju kao pasivni ili monolitno desno orijentisani, iako nalazi pokazuju da najveći deo mladih zauzima pozicije koje kombinuju zahtev za pravednijim, uređenijim društvom sa podrškom demokratskim standardima. Kada politika polazi od pogrešne slike, proizvodi mere koje ne odgovaraju realnim potrebama mladih i produbljuju nepoverenje.

Preporuke za donosiocel odluka u EU:

1. EU bi trebalo da uspostavi jedinstvenu, javno dostupnu digitalnu mapu projekata i aktivnosti koje finansira u Srbiji, sa svim informacijama o njima posebno i u oblastima relevantnim za mlade, u svrhu uklanjanja rasprostranjene neinformisanosti i pogrešno pripisivanje EU projekata domaćim akterima.
2. EU bi trebalo da dosledno povezuje svoje javne poruke sa demokratskim standardima, uključujući stanje pravosuđa, medija i institucionalne odgovornosti, čime bi se suzbila percepcija da Unija favorizuje stabilnost na račun principa.
3. EU bi trebalo da proširi programe razmena i studijskih poseta tako da obuhvate oblasti pravosuđa, javne administracije, lokalne demokratije i socijalnih politika, jer mladi evropske standarde najbolje razumeju kroz neposredan uvid u institucionalnu praksu.
4. EU bi trebalo da razvije posebne digitalne komunikacione kanale namenjene mladima u Srbiji, sa sadržajima koji jasno objašnjavaju kako EU funkcioniše i kako se

odluke i programi Unije odnose na svakodnevni život mladih

5. EU bi trebalo da sistemski podrži rad univerzitetskih i srednjoškolskih zajednica kroz grantove za studentske medije, istraživačke klubove i lokalne demokratske inicijative, kako bi se podstaklo razvijanje kritičkog mišljenja i smanjila zavisnost mladih od neformalnih i često nepouzdanih digitalnih izvora.

Preporuke za donosiocce odluka u Srbiji:

1. Treba da se unapredi medijska pismenost u obrazovnim institucijama kroz obavezne programe za kritičko čitanje medijskih sadržaja i razumevanje digitalnih izvora, čime bi se smanjila ranjivost mladih na dezinformacije.
2. Treba da se uvedu kratke, jasne i javno dostupne informacije o osnovnim procedurama u javnim službama kako bi se makar minimalno smanjila neizvesnost i konfuzija sa kojom se mladi najčešće suočavaju pri kontaktu sa institucijama.
3. Treba da se reformišu lokalna tela za mlade tako da imaju stvarna ovlašćenja, budžet i obavezu javnog konsultovanja, uz sistemsko uključivanje univerziteta i omladinskih grupa u procese donošenja odluka
4. Treba da se uspostave stabilni i transparentni kanali komunikacije institucija sa mladima, uključujući jasne odgovore i objavljene ishode u slučajevima nasilja, diskriminacije i kršenja prava, jer mladi navode da im nedostaje institucionalna reakcija i da se osećaju nezaštićeno.

Preporuke za Civilno društvo i organizacije mladih:

1. Civilno društvo i donatori bi trebalo da ojačaju kapacitete omladinskih organizacija i neformalnih grupa kroz dugoročne programe finansiranja, mentorstva i organizacionog razvoja, kako bi kratkotrajni aktivizam mogao da preraste u stabilno delovanje
2. Civilno društvo bi trebalo da uspostavi lokalne info tačke i mreže mladih komunikatora u bibliotekama, školama i kulturnim institucijama, kako bi se obezbedili pouzdani izvori informacija u sredinama koje se dominantno oslanjaju na digitalne krugove i lične kontakte.
3. Civilno društvo bi trebalo da razvije programe vršnjačkih edukatora koji bi mladima u lokalnim zajednicama prenosili informacije o demokratiji, EU, javnim politikama i dostupnim mogućnostima, jer mladi najviše veruju neposrednim i autentičnim izvorima.

Zaključak

U sve politički polarizovanijem okruženju i uz stalni rast nepoverenja prema formalnim institucijama, mladi u Srbiji traže alternativne načine da izraze svoje političke stavove i pronađu sopstvene zajednice. Mladi ne doživljavaju postojeće političko okruženje kao temelj promena, već kao katalizator koji bi, pod pravim uslovima, mogao dovesti do pozitivnih pomaka ka vrednostima koje najviše cene: socijalnoj stabilnosti, poštovanju vladavine prava, tradiciji i demokratiji. Iako su ove vrednosti u skladu sa vrednostima Evropske unije, mladi EU ne posmatraju kao pouzdanog partnera, pre svega zbog percipiranog nedostatka aktivnog učešća tokom studentskih protesta EU institucija, ali i zbog kulturnih razlika između Srbije i EU.

Odsustvo čvrstog i pouzdanog izvora informisanja o političkim dešavanjima podstaklo je mlade da političke informacije traže iz alternativnih izvora, prvenstveno na društvenim mrežama i kroz direktno izveštavanje sa mesta značajnih političkih dešavanja. Ovo je otvorilo prostor za širenje dezinformacija i radikalnijih stavova u političkom prostoru, iako su učesnici pokazali zdravu dozu skepticizma prema informacijama koje dobijaju.

Donosioci politika u Srbiji i EU, kao i organizacije civilnog društva, treba da započnu izgradnju mreža informisanja i edukativnih programa za mlade, posebno u oblasti medijske i političke pismenosti, kako bi sprečili širenje dezinformacija i obezbedili da učešće mladih u lokalnoj i nacionalnoj politici ne bude samo formalnost, već sastavni deo funkcionalnog i zdravog demokratskog društva.

Autorski tim Evropskog Pokreta

Urednik: Dragana Đurica

Istraživači: Uroš Popadić i Časlav Jovičić

Pomoćnici: Neda Racić, Nenad Bušić,
Filip Janković i Jelena Tokmačić